ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІНІҢ «ДАРЫН» РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНІ БОЙЫНША ОЛИМПИАДАНЫҢ ОБЛЫСТЫҚ КЕЗЕҢІ

(2024-2025 оқу жылы)

___10___сынып __II__тур

ЖАУАПТАРЫ

Тапсырманың орындалу уақыты 120 минут

№	Пән атауы	Мазмұны
1	Қазақ әдебиеті (10 ұпай)	а) «Сегізаяқ» өлеңіндегі мақал-мәтелге айналып кеткен жолдарды анықтаңыз. **Жауабы:** Біріңді қазақ бірің дос, Көрмесең істің бәрі бос; Тамағы тоқтық, жұмысы жоқтық, Аздырар адам баласын т.б. ***3 ұпай*** ә) «Тегінде адам басы сау бола ма? Бойында тексерілмес дау бола ма?». Үзінді қай шығармадан алынғанын табыңыз және қалған екі тармағын жалғастырыңыз. **Жауабы:** «Масғұт» поэмасы, Ері ашу айтса, әйелі басу айтып, Отырса, бұрынғыдай жау бола ма? ***3 ұпай*** б) «Тиянақсыз, байлаусыз, байғұс ... Не түсер құр күлкіден ...» Өлеңнің атын табыңыз және көп нүктенің орнына тиісті сөздерді қойыңыз. **Жауабы:** «Қалың елім, қазағым, қайран жұртым» өлеңі, қылпың және жыртың-жыртың. ***4 ұпай***
2.	Қазақ әдебиеті (10 ұпай)	Кейіптеу, эпитет, миф, әңгіме, бунақ: анықтамалары және мысал келтіріңіз. **Жауабы:** **Кейіптеу** – әр түрлі табиғат құбылыстарын, жануарларды немесе жансыз нәрселерді адам кейпіне келтіріп суреттейтін көркемдік тәсіл. ***Мысалы:*** *Ақ киімді, денелі, ақ сақалды,* *Соқыр, мылқау танымас тірі жанды,* *Үсті-басы ақ қырау, түсі суық* *Басқан жері сықырлап келіп қалды. (Абай)* **Эпитет** – заттың яки құбылыстың ерекшелігін, сыр-сипатын бейнелі түрде танытатын айқындаушы сөз. ***Мысалы:*** *Жалынды*

		күй, сарынды күй, ыныранған күй, ырғалған күй, жынданған күй, жандырған күй, жылатқан күй, жұбатқан күй, жорға күй, тәтті күй, шерлі күй т.б. **Миф** – әлем мен дүниенің жаратылуы туралы ең алғашқы көне түсініктер жүйесі. Қоршаған орта мен әлем, аң мен құстар, ру-тайпалар мен адамдар жаратылысы туралы алғашқы адамдардың наным-сенімдері. ***Мысалы:*** *Қазақ фольклорында өзгерген немесе халық прозасының басқа жанрларының сипатын қабылдаған («Қазығұрт», «Көк өгіз», «Қорқыт», «Асан қайғы», «Толағай» т.б.) ізі сақталған.* **Әңгіме** – оқиғаны қарасөзбен баяндайтын шағын көркем шығарма жанры. ***Мысалы:*** *Ы.Алтынсарин әңгімелері: «Білгеннің пайдасы», «Бақша ағаштары», «Бай мен жарлы баласы», «Бір уыс мақта», «Жомарт», «Зеректік» т.б.* **Бунақ** – өлең тармағының (жолының) ырғақтық құрылысы жағынан жекеленген бір бөлшегін құрайтын буындар тобы; сөз өлшемі, ырғақтық пауза. ***Мысалы:*** *Қан-со-нар-да // бұр-кіт-ші // шы-ға-да(а)ң-ға (Абай).*
3.	Қазақ тілі (10 ұпай)	**Алматы метросы** Алматы метрополитені – Алматы қаласындағы метрополитен жүйесі. Қазақстандағы бірінші және жалғыз, Орта Азиядағы екінші (Ташкенттен кейінгі) болып ашылған метрополитен. 2024 жылғы жағдай бойынша 1 желісі, 11 бекеті бар. Алғашқы бөлігі 2011 жылы 1 желтоқсанда ашылды. Заманауи технологияларды енгізу бойынша жоспарды жүзеге асыру үшін Алматы метрополитенін салу барысында «Herrenknecht AG» неміс компаниясының «Herrenknecht S-320» жоғары өндірісті тоннел қазушы кешені сатып алынған. Алматы метрополитені Қазақстан үшін стратегиялық маңызды нысан болып табылады. Жоба бойынша, метроның алғашқы кезегі Фурманов пен Райымбек даңғылының қиылысы мен Абай және Гагарин көшелерінің қиылысын жалғайды. Бұл жұмыстар ресейлік «Лайтон» ААҚ қоғамының еншісінде. Туннельдерде рельс салу, бейнетеле бақылау жұмыстары да ресейліктердің еншісінде Алматы метрополитені Қазақстандағы алғашқы, Орталық Азияда екінші (Ташкент метрополитенінен кейін) және ТМД-дағы 17-ші метрополитен. Алғашқы кезеңде вагондарды жөндеу мен техникалық тұрғыдан қызмет көрсету жұмыстары депода жүргізілді. 2012 жылы Алматы метросындағы жолаушылар ағымы тәулігіне орташа есеппен 30-40 мың адам болып, кейінірек 2015-2020 жылдары бұл көрсеткіш 300 000 адамға дейін жетеді. Аймақтың сейсмикалық белсенділігі жоғары болғандықтан, құрылыс жұмыстары күрделі инженерлік-геологиялық жағдайда жүргізілді. Топырақтың ерекше физикалық-механикалық қасиеттері қазу жұмыстары барысында түрлі қиындықтар туғызды. Дегенмен, құрылыс аймағында жер асты суларының болмауын, жағымды фактор деп қарастыруға болады.

		Алматы метрополитені 2011 жылдың желтоқсан айында, Тәуелсіздіктің 20 жылдығы қарсаңында пайдалануға берілді. Алматы метросының жолаушылар тасымалдау мүмкіндігіне сараптама жасаған зерттеу институты тәулігіне 300 мың жолаушы тасымалдай алады деп болжаған еді. 1. Мәтіндегі негізгі ойды анықтаңыз. Алматы метрополитені қашан ашылды? **Жауабы:** Алматы метрополитені 2011 жылдың желтоқсан айында, Тәуелсіздіктің 20 жылдығы қарсаңында пайдалануға берілді. 2. Мәтіннің стилін анықтаңыз. Стиліне тән жанрлық ерекшеліктерді айт. Сұрақтың екінші бөлімін өз сөзіңізбен баяндаңыз. **Жауабы:** публицистикалық стиль. 3. Мәтінде кездесетін мына сөздердің түсіндірмесін беріңіз: метрополитен, метро бекеті, жолаушы. **Жауабы:** **Метро немесе метрополитен** (фр. metropolitain – астаналық, гр. metropolis – бас қала, астана) – қаладағы жолаушыларды тасымалдайтын көліктің түрі. Метро жолы жер астында (туннельдерде), жер бетінде (қала көшелерінен оқшауланған), не жерден көтеріңкі (эстакада үстінде) салынады. **Метро бекеті** – метро жолаушыларын отырғызуға немесе түсіруге арналған тоқтайтын орын. **Жолаушы** – белгілі бір мақсатпен жол жүруші, сапар шегуші адам.
4.	Қазақ тілі (10 ұпай)	1. Берілген сөздерге фонетикалық талдау жасаңыз (әріп және дыбыс саны, дыбыстар жіктемесі, буын түрлері). *Зиялы, қысылтаяң, сағат, бастау, тарихи, сақшы, көлігі* **Жауабы:** **Зиялы** *3 буын: зы - ашық буын, я(йа) - ашық буын, лы - ашық буын* з – дауыссыз, ұяң *(и (ы+й) қосарлы дыбыс)* ы – дауысты, жуан, қысаң, езулік й – дауыссыз, үнді *(я (й+а) қосарлы дыбыс)* й – дауыссыз, үнді а – дауысты, жуан, ашық, езулік л – дауыссыз, үнді ы – дауысты, жуан, қысаң, езулік 5 әріп, 6 дыбыс **Қысылтаяң** *4 буын: қы - ашық буын, сыл - бітеу буын, та - ашық буын, я(йа)ң -*

		бітеу буын қ - дауыссыз, қатаң ы – дауысты, жуан, қысаң, езулік с – дауыссыз, қатаң ы – дауысты, жуан, қысаң, езулік л – дауыссыз, үнді т – дауыссыз, қатаң а – дауысты, жуан, ашық, езулік *(я (й+а) қосарлы дыбыс)* й – дауыссыз, үнді а – дауысты, жуан, ашық, езулік ң – дауыссыз, үнді 9 әріп, 10 дыбыс **Сағат** *2 буын: са - ашық буын, ғат - бітеу буын.* с – дауыссыз, қатаң а – дауысты, жуан, ашық, езулік ғ – дауыссыз, ұяң а – дауысты, жуан, ашық, езулік т – дауыссыз, қатаң 5 әріп, 5 дыбыс **Бастау** *2 буын: бас - бітеу буын, тау - бітеу буын.* б – дауыссыз, ұяң а – дауысты, жуан, ашық, езулік с – дауыссыз, қатаң т – дауыссыз, қатаң а – дауысты, жуан, ашық, езулік у – дауыссыз, үнді 6 әріп, 6 дыбыс **Тарихи** *3 буын: та - ашық буын, ри(ый) - бітеу буын, хи(ый) - бітеу буын.* т – дауыссыз, қатаң а – дауысты, жуан, ашық, езулік р – дауыссыз, үнді *(и (ы+й) қосарлы дыбыс)* ы – дауысты, жуан, қысаң, езулік й – дауыссыз, үнді х - дауыссыз, қатаң *(и (ы+й) қосарлы дыбыс)* ы – дауысты, жуан, қысаң, езулік й – дауыссыз, үнді 6 әріп, 8 дыбыс **Сақшы** *2 буын: сақ - бітеу буын, шы - ашық буын.* с – дауыссыз, қатаң

		а – дауысты, жуан, ашық, езулік қ – дауыссыз, қатаң ш – дауыссыз, қатаң ы – дауысты, жуан, қысаң, езулік 5 әріп, 5 дыбыс **Көлігі** *3 буын: кө - ашық буын, лі - ашық буын, гі - ашық буын.* к – дауыссыз, қатаң ө - дауысты, жіңішке, ашық, еріндік л – дауыссыз, үнді і - дауысты, жіңішке, қысаң, езулік г – дауыссыз, ұяң і - дауысты, жіңішке, қысаң, езулік 6 әріп, 6 дыбыс 2. Берілген сөздерге морфологиялық талдау жасаңыз. *Құрылым, оттық, көбейту, немересін, пікірлерді, айтылған, бармас* **Жауабы:** **құрылым** құр - түбір, етістік -ыл - ырықсыз етіс жұрнағы -ым - етістіктен зат есім тудырушы жұрнақ. **Оттық** от - түбір, зат есім -тық - зат есім тудырушы жұрнақ **Көбейту** көбей - түбір, етістік -т - өзгелік етіс жұрнағы -у - тұйық етістік жұрнағы **Немересін** немере - түбір, зат есім -сі - тәуелдік жалғауының III жағы -н - табыс септігінің жалғауы **Пікірлерді** пікір - түбір, зат есім -лер - көптік жалғауы -ді - табыс септігінің жалғауы **Айтылған** айт - түбір, етістік -ыл - ырықсыз етіс жұрнағы -ған - есімшенің жұрнағы **Бармас**

		бар - түбір, етістік -ма - болымсыз етістік жұрнағы -с - есімшенің жұрнағы 3. Берілген сөйлемге синтаксистік талдау жаса (А. Сөздердің байланысу түрлері; Ә. Сөйлем түрлері; Б. Сөйлем мүшелері). *Түн ортасы әлетінде әлдекім жолшының үйшігіне қарай қасарыса қадымдап келе жатты.* **Жауабы:** А) сөздердің байланысу түрлері түн ортасы – **ілік септігінің жасырын тұлғасы, жартылай матасу** жолшының үйшігі – **жалғау арқылы, матасу** үйшігіне қарай келе жатты, түн ортасы әлетінде келе жатты– **жалғау арқылы, меңгеру** қасарыса қадымдап, қадымдап келе жатты – **орын тәртібі, жанасу** әлдекім келе жатты – **жалғау арқылы, қиысу** Ә) сөйлем түрлері Жай сөйлем, жайылма сөйлем, толымды сөйлем, жақты сөйлем. Б) сөйлем мүшелері келе жатты - баяндауыш Әлдекім - бастауыш Қасарыса қадымдап - пысықтауыш Үйшігіне қарай - пысықтауыш Жолшының - анықтауыш Түн ортасы әлетінде - пысықтауыш *4.* Берілген сөздерді айтылуы бойынша жазып, көрші дыбыстардың үндесіп, ықпалдасып айтылу заңдылықтарын түсіндіріңдер: *Байқоңыр, көк атты, Сарыөзек, жексенбі, көзқарас, үлкен қала, Досжан* **Жауабы:** Байғоңыр (ілгерінді ықпал), көг атты (кейінді ықпал), Сарөзөк (кейінді ықпал), жексембі (кейінді ықпал), көзғарас(ілгерінді ықпал), үлкеңғала (тоғыспалы ықпал), Дошшан (тоғыспалы ықпал)
5.	Айтылым (10 ұпай)	1,2,3 тоқсан тараулары (қазақ киносы, Қазақстан теміржолы, кен орындары, жаһандану үдерісі, қоршаған орта, мәдениет, салт-дәстүр) бойынша сөйлеу.